ТОЛАМЕ ЧУДЕРЗАДЕ ГУЙРАН БАЛХАШ!

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

Свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIайн обкома, Нохч-ГIалгIайн АССР Лакхахьарчу Советан Министрийн Советан орган. Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУЬЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

120 (3977). | Шинарди, 6 октябрь, 1964 шу. | Мах. 2 кеп.

ТОЛАМАШЦА НАКЪА ГIО КПСС ЦК ПЛЕНУМА

ПАРТИЙНИ вахара ленински нормаш юхаметтаоттайнча денз партега а дерригача советски халкъага а хьалхе дIакхайкхаду КПСС Центральни Комитето шийн аргIанара Пленум маца хул, цига къоастаде оттадь коммунизм хьалъяра керттера дешаш нахага шерра дувцийт. Традици а хиина дIаяттача цу дикача гIулакхо денгара денга чIоагIду партенен халкъаьи юкъера бувзамаш, Пленумо тIаийю решенеш халкъа даггара хул. Цу тайпара хьакхайкадаьд парте ЦК укх шера ноябрь бетта шийн аргIанара Пленум хулаш хилар а цо дувцаргдола дешаш малагIаш да а. Цу хьакъехьара хоам бир август бетта ше Къилбаседа-ХIирий АССР волаш Н. С. Хрущева.

Шийн ЦК аргIанарча Пленума чIоагIа кийчо еш я хIанз парти. Юрта боахама интенсификаци яра керттера наькъаш белгалдаьхар КПСС ЦК февральски Пленумо. Цо тIайийца решенеш кхоачашъеча, цо белгалбаьккха никъ чакхбоаккхача керда этап дIайолаерга ноябрь бетта хургйолча Пленумо.

Парте Центральни Комитета аргIанарча Пленумо дувцаргда производствана специализаци ерен интенсификаци яра хьакъехьара парте курс чакхъяккхарца дувзаленна юрта боахама ду кулгал тоадарен дешаш. Боахам интенсивно лелабара программа тайп-тайпара продукташ алсамдаккхара де дезараш хьежжа кхоачашде лерхIа хоадам болаш дола гIулакхаш чу а лоацаш оттаергья цо.

КПСС ЦК аргIанарча Пленума кийчо елга дерригача советски халкъа гIулакх да. Фу де деза Пленума кийчо яра? Эттара хьалха де доаз да гуйран балхаш ханнахьа чакхдахар. Сиха а йоа ца еш а чуэца еза хьакхIаш, шекара свекла, коартол, сидуаргаш, дизза кхоачашде дезa уж культураш пачхаьалкхенга йохкара хьакъехьара декхараш. Лаьтташ дика кийч а даь хашахьа дIаде деза гурахьа дуа ялаташ, бIаьсти ювча ерригача культурашта кхоачамхиллал лаьь вха еза. Кхашкара балхаш дешше а Iалаш де деза хьайбашта Iан замалахь кхоачамхиллал доакъар, из ханнахь Iай доакан латтаргдолча дIаоттаде деза, хьайбаша Iа деаккхаргдола моттигаш тоае еза. Комплексно де деза дерригa гуйран балхаш.

Юрта боахама интенсификаци е доладенна хьалхара шу да хIанз чаккхдоалаш латтар. Дуккхача боахамашта чIоагIа бераате шу да ер. Цудухьа гуйран балхаш дешшехь а дIадоладе деза хIара колхозо, совхозо, производственни управлене укх шера доьча балхий итогаш елга, интенсификаце хьалхарча шера опыт вIашагIтоха еза, культураш хьокхаш чувцаши дIадахачуя, царех хьахиначуя расчеташ е еза, тIадоагIача шера йола план оттае еза, дика а дарегIа а йола продукташ хIара гектара тIара дукхагIа чуяра де дезараш белгалдаха деза.

Цу хьакъехьа дика хьокхам лу хьалха латтача боахамаша. Цар хьогга а вIашагIъехкай тIадоагIача шера хьажкIаш а кхыйола культураш а лелаергйола механизировании звенош, царна лаьтта а техника а дIакьовжаяьй. хIаьта уж звенош хIанзе а тIадоагIача шерарча хьувкъама кар1 йоллаш йоахк. Цар шоай кхашка кхо дехк, химически удобренеш тувс, хиш дехк, хIанзе а оах, технологически карташ увттаду, ххы де дезараш ду.

14 эзар гектар совгIа хиш дехка лаьтташ да вай республике. Шерра боккха хьувкъам чуба йиш я цу лаьтташкара. Цудухьа Iалаьмете доархIамо гIулакх да цу лаьттаех бокъонца пайда эцар. Хиш дехка лаьттош леладеча министерства декхар да хIана, КПСС ЦК аргIанарча Пленума кийчо еча хана, хIара колхозан совхозан, цун хьалашка а хьожаш, тIадоагIача шера хиш дехкача лаьтташка дIаюргйола ерригa культурахь хьувкъаяра де доза гIулакхаш белгалдаха а уж кхоачашде а понкъостал дар. Мишта, малагIча боарамех, маца хий дулларгда, лаьтташ тоадара фу дергда, мел малагIа удобренеш йохкаргья, хьийгача звених мах миштa лургба — уж дешаш хIара боахаме цун хьалашка хьежжа къастаде дезаш да.

Парте шийн решенеш тIа дуккхаза а белгалдаьхад хьалха латтарий опыти Iилманка карагIдаьннараши довзар а уж баьха юкъедаккхар а шийн лоIаме дола а ца деш дита а йиш йола хIама а доацаш чакхдаккхаза даргдоаца гIулакх хилар. Каст-каста нийслуш да цхьатарра хьалаш долча шин боахамах цхьан боахаме дIайийна хIамаш дика хулаш, вокхо йийкараш во хулаш. Масала, укх шера Нальсарен управлене ка бола ялат дикагIа хьийкьача «Октябра 40 шу» яхача совхозе а даланзар юкъера лаьрдIача гектара тIара 13 центнер мара хIа, хIаьта цу управлене цхьадолча боахамашта 7—8 центнер мара ялазар. Цхьабакъда, Нальсарен управлене боахамийчуя дукха а вогIа лаьттош долча Урус-Мартана управленерча «Красноармейский» яхача совхоза СССР Лакхехьарча Совета депутата нох. Кагерманова кулгалдеча бригада хIара гектара тIара 25 центнер хIан 30 центнер хеин чубера. ХIанад цу боахамашка гIулакхаш миштa ергаш? ГIулакхаш ергаш да балхаш цхьатарра ца делар бахьли деаш. Кагерманова бригада агротехнико маяххара ду вIашта тIулакх, хьалха латтарий опытахи Iилманка карагIдаьннарехи бокъонца пайда эц, уж производствана юкъеххуьх, хIаьта Нальсархоша из дац. Цудухьа хьалха латтарий опыт Iомаяр, из вIашагIтохар, балха юкъехьар шерра дIададе деза боахамашка. Дамн цу гIулакха бIарг гIалоаттабе беза производственни управленей болхлоша, партийни организацеша.

ХIара производственни управлене да вай тIехьадусаш боахамаш. Шерра шера ялат а кхыйола культураш а деала хул цар, доккхий зенаш ду. Парте хьалхашка оттадь декхар да цу боахамий экономика чIоагIъяр, уж тIехьадусаргдоаца гIулакх вIаштIехьдаккхар. КПСС ЦК Пленумага кийчлуш цу боахамашка укх шера болх мишта баьб, цар итогаш миштай хьажа еза производственни управленеши цар партхомаши. Къаьстта теркам тIабахийта беза уж боахамаш лакха квалификаци а дика инициатива а йолча кадрашца Iалашъяра, балхаца уйла йоаца, гIулакхах кхеташ боаца нах цу боахамашта керте бита йиш ца хилар кхета а деш.

Кхашкарча болхлошта, механизаторашта, хьайбаш леладерашта юкъе социалистически эх шерагIа йоаржае еза партийни организацеша, организацешкий идеологически балха ерригача формаех бокъонца пайда эца беза семилетна эххалгIча шера заданеши тIайийна декхараши кхоачашдара берригa юрта боахама къахьегамхой оарцагIбахара, КПСС ЦК аргIанарча Пленума кердача къахьегама толамашца накъа бахара.

Шера план кхоачашъе еза

Кхо цифр: 75, 82, 86. Цу хIаране хьахьокх пачхаьалкхенга шура йохкара шера план мел кхоачашъяьй дIабахача 9 бетта.

Хьалхара цифра ерригача Нохч-ГIалгIайчена, шоллагIъар Наурски, кхоалагIъар Суниженски районех лаьца я.

Нагахьа санна Наурски Сунженски районаша санна кхычар а тоаламаш даьха делара пачхаьалкхенга шура йохкара гаьнна хьалха яьнна хургьяр республика.

ХIара Iаттагара 9 бетта сохка цу хена яьнихачул 169 килеграмм шура совъяьккхай Наурски производственни управлене боахамаша. хIаьта республика кхьча управленейн а дикка дукхагIа пачхаьалкхенна шура дIаенний цо.

ЦIеча Байранка цIерахча колхоза, «Новогорский» яхача совхозо, Предгарни опытно-хьокхамий боахамо пачхаьалкхенга шура йохкара шера план кхоачашъяьй 1-ча октябре.

Шера план кхоачашъяра гаргa я Сунженски управлене Кирова цIерагIа йола колхоз — 99,4 процент. Наурски управлене «Россия» яха колхоз — 97 процент, Шалински управлене «Коммунизмага бода никъ» яха колхоз — 91 процент, иштта № 1 йола, «Южный» яха совхозаш, кхыдола боахамаш.

Цхьабакъда, шура яннхаран йохкаран чIоагIа тIехьаюсаш я «Горечисточненский», «Шалинский», «Гореч» яха совхозаш, кхыдола боахамаш. Цу боахамаша чIоагIа тIехьашка тетт республика.

Доахан Iахара дисаре дикха эз ду хьайбай боахамашта.

Из бахьан долаш эзар тонн шура кIезигагIа йоаних колхозашеи совхозашеи. Каст-каста нийслуш да цхьадолча боахамашна 40—50 процент доахан Iахар дисар.

Шура кIезига яккхар, доахан дукха Iахар дисар, гIуланх во дар, фермашка дIаоттадаь лаьттадар — уж хIамаш да шура йоаккхийга лехa лоаттадераш.

Укх шера 66 эзар тонн шура пачхаьалкхенга йоакха еза республика колхозийи совхозийи. Из кхоачашъюлургйолаш план я.

Шера план кхоачашъяра чIоаргга а хьадамболлаш а йоаза еза хIара ферма тоанаш, хIаьта шура совъяккхара мел эшар да а деза.

1964-ча шера 1-ча октябрга кхаччалца хьайбай продукташ йохкара шера план кхоачашъярах йола

СВОДКА

(шера план процентащца)

	Шура	Дулх	Фуэм	ТIа
Сунженски	86	78	96	99
Советски	83	48	66	55
Наурски	82	85	53	79
Назрай-Юрта	80	59	40	48
Грозненски	75	67	97	69
Шалинский	74	86	56	82
Ведана	72	77	51	77
Шаьле	70	74	63	66
Урус-Мартана	65	66	53	71
Наьсаран	63	72	60	70
Ерригача республике гIолла	75	76	77	78

СИХХА ЧУЭЦАРГЬЯ СВЕКЛА

В. Первицкена, В. Светличнела карагIдаьнна доккха гIуллкх сойна хезача гIоне аз а лаьрхIар механизировании хьисапе 200 гектар хьажкIаши 200 гектар свеклан хьалкхее. ХьажкIаш массехк шера кхеяь хилара кIеангдухьа опыт йолаш вар со. Бакъда, свекла духхьашха юэра аз. Нов. В. Светличнa методах дикагIа кхетари цун опыт Iомаари духьа из волча а хилар со.

Механизировании хьисапе свекла кхееш йолча звенон технологически карта оттадир оаха. Бакъда, свекла дикагIа хьувкъара керттерчарех цхьа фактор — эзба тIа из дIаер — кхоачашъе вIаштIехьдаланзар тха. Цу тIа укх шера къаьстта дукха догIа дахарах оасар а дукха тIадаьлар. Цудухьа свекла кхеeча кулганаша ту балхаш цIендаь дIадаха вIаштIехьдаланзар тха.

Свекла оасарех хIадхара яккхар духьа мах сарцагIа а баьха гIулакх дир оаха. ХIана свекла дика я тха. Оаха тIайийна дехар — хIара гектара тIара 220 центнер мерза оала чуэцар — тIехдика кхоачашдергда.

Дукха ха яц тха отделене свекла чуэца йолаяь. Из дикагIен аттагIен чуэцар духьа сай участка тIара сух а свекла хорди а хьокхаш воал со хIанз. Сух хьекхачара свекла чуэца йолалаьй тха звенос. ХIанзале цхьан дийнахьа шин свекла хьайоахарго 10 гектара тIара оалаш хьакоарцадаьд. Сихбенна шоай гектараш тIара мерза оалаш хьегулдеш а цIендеш а боахь дикагIа бола гектаранаш Болуреева Хадижат, Халухоева Люба, Сидоренко Мария. Цар гектараш тIара 350 — 400 центнерал чухлахьа доацаш мерза оалаш даргхиларах тешаву башха-дикача свеклас. Иштта дика свекла хьувкъаль кхы а дукха ба гектарнаш.

Тха звено участке болх беш 5 свекла хьайоахарг хургья. Нагахьа санна нормаш мара ца еш цар болх беш хилча бутт гаргa даьха дезаргда тха свекла чуэцаш. Бакъда, Курски областера свекла даларсхошa даь хьайкъал хьа а лоацаш, цхьаьцха1 ала ара да буташ 15 октябрь тIакхачалехьа ерригача 200 гектара тIара свекла чуэца лаьрхIад тха звено болхлоша а гектарнакаша а. Из тIехдика кхоачашдара хьакаре къахьег цар.

О. МАЛЬСАГОВ,
Нальсарен производствени управлене хьажкIаш а свекла а кхееш йолча механизировании звено звеньевой.

ПЛАНАЛ СОВГIА

Грозненски производственни управлене № 3 йолча баьца даарийн совхоза шоллагIча отделене планах 575 гектар гуйран ялаташ дIаде дезача дIадийнад 603 гектар. Тахана ча денна ялат дIадуаш латт. Отделене къахьегамхоша кхы а ялат дIаде лерх1.

Ялат дIадуача дика голамаш доах тракториста Кантаев Джалаудина. Цо «Т-75» яхача трактора кхо селка тIехьа а тесса хIара дийнахьа 45—50 гектара тIара ялат дIадув.

— Агротехникаьбок хоиаш ца тeххаеш дика дIадув ялат, — йоах шоллагIча отделене дIадийнача ялатага хьежаш воаллача совхоза керттерча агронома нох. Черкыша.

Ю. ВОЛОГИН.

СОВЕТСКИ СОЮЗЕ ГIОЛЛА

ЗАКАРПАТСКИ ОБЛАСТЬ. ХIара шера кагирлой хьъсбоагIе Мукачевски трикотажни фабрика коллектива. Кадрови болхлоша къоначa производственникашта боккхача безамца дIаIомаю къахьегама дикагIйола методаш. Дукха ха яц юкъера школа чакхъяьккхачул тIехьагIа комсомолка Швардак Мария (аьрдехьара яр) фабрике баьла ена. Вазалчица хила новкъостал дир цунна дика опыт йолча болхлочо Сидун Марие Дмитриевнас. Ше Iомаяьчо доахача толамаша дог гIоздоах Мария Дмитриевнай.

Л. Ковгана сурт.
ТАСС фотохроника.

«ГДР-а 15 ШУ» ЯХА ВЫСТАВКА ХЬАЙИЙЛАЙ

МОСКВА, 3 октябрь. (ТАСС). Тахан Москве «Сокольники» яхача культуран салаIарен парке урагIъахийтар Германски Демократически Республикан Советски Союзе пачхаьалкхений байракхаш. Немецки хоттагIаша укхаза хьайийлай «ГДР 15 шу» яха выставка.

Из хьаеллар деэзча енай ГДР Министрий Совета Председатель Вилли Штоф керте латта Германски Демократически Республика правительствени делегаци.

Выставка хьаеллача бар новкъостий Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Н. М. Шверник, Л. Н. Ефремов, Б. Н. Пономарев, кхыбола советски пачхаьалкхени партийни деятелаш.

Цига бар столицера къахьегамхой, боахамен общественни организацей викалаш а хIаьта иштта СССР-е аккредитовании йолча дипломатически представительствашта керте латтараш а советски кхыча мехкийн корреспонденташ а.

Выставка хьаеллача къамаьлаш дир СССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместитела А. Н. Косыгинея ГДР Министрий Совета Председатела В. Штофеи.

ТРАНССИБИРСКИ БОЛХ БЕШ Я

АНГАРСК, 3 октябрь. (ТАСС корр.). Селхан йиллa хьиний Туймазера Иркутске йода магистральни мехкдаьтта провод. Поволжья мехкдаьтта ше кхача лелача тIеххьарча пункте дIакхаьчад — мехкдаьтта чакхдоахача Ангарски заводе.

Омскан Ангарскан юкъерча участке хаьттанна кIалгIоала магистраль иллаш болча тIишлосхоша хьалдаьккхал ворхI миллион кубометр лаьтте, цу дIаьхе бIаьш воараш кубометраш йоаман чхараш а йолаш. Уж чакхбаьннаб хьалха дIавохалургвоацаш хоархIаш хинача цхьа бIаьш ах бIаьш километр йаьхача ушалех, цар тIехбоала бийзаб доккхача тIьо хих.

Туймазера Иркутск йода мехкдаьтта провод болх бе йолалийтарца мукъайоал хIинц Татаререн Башкиререн Iаьржа дотцул дIаувзаш йола иттаж эзараш йоккхий цистернаш. Трубопровода чу гIолла мехкдаьтта дIалахийтарга дикаев кIезигагIа бода мах, машинаньъба тIа гIолла из дIакхахьийтарга бодачул. Трубопровод йиллара дIадалар, хетархахьа дьча лоархIамех, из шу даьннача тIехьагIа юхаметтаоттаргда.

Оренбургски область. 1960 шера Адамовски района лаьтташка хьалъе йолайир Буруктальски никелькобальтови комбинати Светлый яха гIала. Iиншло комсомольски я эшва хьакхайкайир. Укхаза баьхкар мехка тайп-тайпарча мостIенгера къона патриоташ.

Дика балхаш даьд гIишлонхоша дIададача шерашка. Светле хьалдаьд 60 эзар квадратни метр дола нах чубаха цIенош. Декхача цIейга санна кийчлу «Буруктальникельстрой» треста коллектив комбината дика механизировании яь йола обжиг-восстановительни цех болх бе йолайлийтарга. Каста хургья цо хьалхара продукци — никелькобальтови мела.

Къахьегама турпала а хьакхамаш а гойт шоашкара монтажникаша. Укх сурта тIа ва царех цаI — комсомолец Рашид Сулейманов. Цо Iомаяьй вIашагIъювзалуш йола массехк професси, хIаьта цо баь болх а тIехдика хул.

Б. [illegible] сурт.
ТАСС фотохроника.

Газ Урале кхаьчай

СВЕРДЛОВСК, 3 октябрь. (ТАСС корр.). Бухарера Урале йода газопровод — 2350 километр йаьха я из — шийн тIеххьарча пункте дIакхаьчай — газ еккъача Свердловски станце. Сийлахь-боккхача Октябра цIей хьатIакхоачача хана баьццара догор кхоачаргда Свердловска а юкъерча Урала кхыча юртий а предприятенка.

СихагIа Урала индустриальни лагага кхача гIерташ я цхьаькха а, Тюменски областера хьайолаенна хьайоагIа, газани магистраль. Къилбаседехьахьарча Игримера Серова йолача газопровода трассе хIанзале халача наькъа хьалхара бIаьш километраш чакхъяьннай сар кхачалca йолча тайгеи уллахийтар гIолла. Тюменски газ хьатIадоагIача шера кхоачаргья Урала.

МОСКВА. 5000-нел тIех экспонат я «Сокольники» яхача салаIарен культуран парке хьаеллача «ГДР-а 15 шу» яхача выставке. Германски Демократически Республико довзоя араяьа мел ьйчул йоккхагIа я из выставка. Цо хьахьокх республика 15 шера карагIдаьннараш, промышленность, гIишлош, юрта боахам, культура, бытовой гIулакхаш хехье лерIа мишта дена.

Сурта тIа: выставка [illegible] нанпъара разделе.

Б. Трепетова сурт.
ТАСС фотохроника.

Германски Демократически Республика 15 шу

Кхоана пхийтта шу доал немецки лаьттан тIа эттара хьалхара социалистически пачхаьалкхе йола. Цу лоацдача исторически хана чухь Германски Демократически Республике лоархIамера социально-экономически хувцамаш хиннад.

Дунен тIа эттара чIоагIагIа дегIаенача хьалхарча итт промышлении державаех цаI я хIанз ГДР. Республике йизза а хьаьда а хьахиннай социалистически производствени отношенеш, кхоачашдаьд эттара чоалхагIа дола юрта боахама кооперировани яра декхар.

ГДР-а къахьегамхоша чIоагIа хьаьар айденна кхоачашъю Германе Социалистически единия парте VI-ча съездо тIайийца шерра социалистически общество хьалъяра программа. Кердача партийни программе немецки халкъа хьалхашка декхар оттадаьд — социализм хьалъяь йоаккхилга, 1964—70 шерашка мохк экономически дегIаахара перспективаш оттаьй. Социалистически доал дара ленински принципий ларда тIа халкъа боахама планировани ерен кулгалдарен керда система хьаяра, республика экономика дегIайоалаяра йоккхий проблемаш йийдай СЕПГ ЦК-а V-ча пленумо (1964 ш. февраль).

ХIара шера дахлу дунен халкъашта юкъерча аренера ГДР-а лоархIам, суверенни пачхаьалкхе из хиларах тарра. Советски Союзаца вокх социалистически мехкашца оагIув оагIоха теха къовсам лоаттабу ГДР-о машаре дахара принципаш котъяхар духьа, массане а цIендаь гера дIадаккхара тIехьа, германски дош машарца къовстадар духьа.

Машара гIулакха юкъе лаьца лоархIамера дакъа хилар вов. В. Ульбрихти ГДР боккхий партийни пачхаьалкхени деятелаши пачхаьалкхен визитаца Советски Союзе бахкарах а 1964 шера июне доттагIлен, вIаши юкъерча новкъостлен, барт-цхьоагIон гIулакхий хьакъехьа Советски Социалистически Республикий Союзаи Германски Демократически Республиканей юкъе Договор дарах а. Советско-германски доттагIал чIоагI а деш, цу исторически документо кхоачашду СССР-еи ГДР-еи овлангара хьашташ, ерригача социалистически содружества хьалташ. Малхбузен Германски реваншистий планашта духьала лоаттабеча къовсаме машар белача берригача немций чIоагIало а хиина латта ГДР бIубенна йода дерригача немецки халкъа вразерча кхоаненга никъ буллаш.

ЦИФРАШИ ФАНТАЦИ

1936 шера ерригача Германе хиначa боарамга кхоачаргба укх шера ГДР-а промышленни производства боарам, хIанзара ГДР-а территори цу хана хинача Германе территорех дикагIа дакъа мара деце а. 13 шера (1950—63) 347 процент лакхьенний ГДР-е арахийца промышленни продукци, хIаьта Малхбузен Германе — 237 процент.

ГДР-а къахьегамхоша ерригa продукци арахоцара боарам 1945 шерaца нийсбича диказа гаргга алхбаьб, химически промышленносте— алхаза гаргга, электротехнически промышленносте — ийзааза гаргга.

1963 шера тIехьаьнна дукха продукци арахийцар ГДР-а промышленносте — 100 миллиард совгIа марки мах яьна. ГДР-а торговни платежни баланс активни хилар эттара хьалха 1958 шу чакхдаьнначул тIехьагIа. ГДР ворхI шера (1964 шерагара 1970 шерага кхаччалца) экономически дегIаахара перспектива хьанъехьарча хьалхагIа яьча дайнаша ворхI 1963 шерaца нийсбича промышленни производства боарам 60 процент лакхбе. Из лахаза лакхагIа хул 1949 шера — республика вIашагIъеллача шера химически промышленни производства боарамал. 1963 шера республика вертагача халкъа боахама 6,5 процент лакхъяннай къахьегама оасарле.

Бахача нахьа хIара сага сих лоархIаш электроэнерги арахьара Малхбузен Германел хьалха я яьна, Европе шоллагIа моттиг лоац ГДР-о (хьалхара моттиг Англига я). Бахача наьха хIара сага сих лаьрхIача 2671 киловатт-сахьат электроэнерги кхоач ГДР-е, ФРГ — 2260 киловатт-сахьат. ГДР-а арахоцачи ерригача промышленни продукцена юкъа химически промышленносте йоаца дакъа 16 процент да. Иззал удельне дезаш делаш химически промышленность яц дунен цхьаннха а кхьча мехка. Сага сих лоархIаш химически продукташ арахоцара дуненгIа шоллагIа моттиг лоац ГДР-о (США-гара дIайоалаче).

1963-шера декабре «Дружба» яха мехкдаьтта провод болх бе йолалийтарца низ бола мерза бедана хьаст кхьчар ГДР-га. Цу лараа тIа Шведта, Лейне II, Лотцлиндорфе, кхьча моттигашка хьалъеш латта химически промышленносте кердача лахкара рентабельность йолча дикаъа — мехкдаьтта хими йоккхий предприятеш.

ГДР-е арахьарча торговлех кхо дакъа социалистически мехкашца кхоач. ГДР-а арахьарча торговле йоккхагIа йола партнер Советски Союз я. СССР-ан ГДР-ан юкъера товарооборот 1950 шерагара 1963 шерага кхаччалца 7-заза лакхагIа лаккхбенниб. США-ни ФРГ-ни юкъерча товарооборотал лаккхагIа ба из.

Мехка ерригача экспортах 60 процент дIалоац машиностроени изделеш. СССР-гара дIайийкача социалистически мехкашта кийъра эгара йоккхагIа йола экспортер я ГДР. ГДР-а новкъостацца дунен тIерча тайп-тайпарча мехкашка хьалъяьй 100 совгIа цементни завод, текстильни комбинаташ, шекара заводаш, электростанцеш. 1958 шера денз 1964 шерага кхаччалца ГДР-е хьалъяьй 700 эзар квартира.

СЭВ рамкашка гIолла производствана специализаци яро дикка аьттув боал ГДР. Цунна бола хьоакхам ба 1970 шерага кхаччалца йолча хана Советски Союза заказаш дола Штральзундера верфь. Цу гIулакхо тоаро хилийтар цхьан серех дола кемаш арахецара поточни производство хьже.

Сурта тIа: Советски Союза заказах г. Висмарерча Матиас Пезепа цIерахча верфе хьалдеш латта 19000 тонн хий чухошаш дола «Александр Пушкин» яха пассажирски кема. АПН сурт.

УКХ ГАРГГАРЧА ХАНА ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГІАБОАЛАБАРА ПЛАН ОТТАЕЧАРЧА КЕРТТЕРЧА ЛОСТАМЕХ

СОЮЗНИ РЕСПУБЛИКАЙ ПАРТИЙНИ, СОВЕТСКИ ОРГАНИЙ КУЛГАЛХОША, ПЛАНОВИ БОАХАМЕИ БОЛХЛОША ДАКЪА А ЛОАЦАШ ХИННА КПСС ЦК ПРЕЗИДИУМА А СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА А ЗАСЕДНИ

Селхан КПСС ЦК Президиумен СССР Министрий Советен заседани хилар Кремлехь союзни республикай Компартей, ЦК хьалхарча секретарийн, союзни республикай Министрий Советийн Госпланийн председателийн, крайкомийн секретарийн, халкъа боахама Советийн председателийн, ВСНХ, СССР Госплан, СССР Госстрой, ВЦСПС, Пачхьалкхан комитетий, министерствийн ведомствийн, СССР Іилмай Академин кулгалхоша, КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советан бехкокхачийна болхлоша дакъа а лоацаш.

КПСС ЦК-н СССР Министрий Советан заседание хоам беш къамаьл дир СССР Госплана председатела хьалхарча заместитела ков. А. А. Горегляда. Цо къамаьлехь, КПСС ЦК-ан правительствах тІадиллача гІулакхага хьежжа халкъа боахам дегІабоалабара перспективни план оттае йоалайнай СССР Госплан, СССР СНХ, СССР Госстрой, Іилма-техника балхашта координаци яра СССР Пачхьалкхен комитет, СССР Іилмай Академи, союзни республикай Министрий Советаш, Пачхьалкхен комитеташ, министерстваш ведомстваш, экономически районий халкъа боахама Советаш.

КПСС ЦК Хьалхарча секретара, СССР Министрий Совета Председатела ноанъеста Н. С. Хрущева, заседанехь къамаьл деш, массейк положени хьалхаьца оттайир укх гарггарча хана мехка экономика дегІайоалайра керттерча лостамийн планировани рекъаройн хьакъехьа.

Къамаьла нехьа белгалхьенхар промышленноста, гІишлошъяра, юрта боахама дакъе укх шера оарцІ шера планаш плановни заданешна кхочашъяра положени. Толамаш кхачашъяьча в вай планаш. Семилетках дІададача укх пхе шера планах сонтІа 37 миллиард сома мехка продукци кийчъяьй промышленноста. План кхочашъеш дац укх шера в. Укх шера дика хьуакхаьй ялатий культураш, шекара свекла, дахтта дока культураш, боамби, кортолаш, [illegible]

[illegible]

Хьалхашца хьа карагІдаьннар дар а лаьца, шерарча социалистически воспроизводства духьа, производства средствай производство дІахо а ла[illegible] кхача темпаш дегІа а кхуьлаш, план оттаеча хана вай цуна юкъедаьха деза потребление средствай производство дегІаахар [illegible]

[illegible]

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме

Партин правительствен хІаьд ца лун йоакхо ер в Советски строй экономически лахк йолча общественни социалистически доалахьей.

Духьал цу дешна — Наурски райоца социалистически доалахье лорае общественность юкъеоза — хеталь цу духа ха йоашар хин[illegible] Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума аргІанара заседани.

Президиумо белгалдьаьккхар района моттигерча Іаьдала органаша социалистически доалахье лорайра гІулакха белгалара болх баь хилар, [illegible]

[illegible]

Ше тІаьхьа соцам тІа Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме райсовета исполкомаш дехкарийна хьай гІулакхаш кхочашъяраш юкъера дІадаха, халкъа доалахье лорайра дакъе пачхьалкхен порядок оттаергйола гІулакхаш чакхдаха, цу лоархІамерча гІулакхашта общественность юкъеоза, социалистически доалахье лечкъаершна лоаттабу къовсам чІоагІбелга Іалашдергдола гІулакхаш чакхдаха лайдІад.

Республикански организацей кулгалхой (ик. Сагаев, Тангиев, Ма[illegible]) [illegible]

[illegible]

Лакхехьарча Совета Президиумо ше тІаьхьа соцам тІа белгалдаьккхад 1961 шера 29 декабре СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ кхочашду хьажаш лоаттабу тІаьхьежам тоабергйола гІулакхаш, [illegible] «Сельхозтехника» республикански объединенера.

ТАДЖИКИСТАНА 40 ШУ ДИЗАРГА

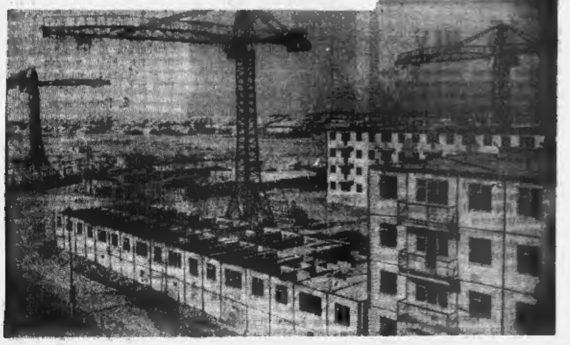

Укх тІехьарча пхе шера Іалхьарча чІоагІа доаржад вах чубаха цІенош хьаддера. Горедаькен болхлой бессаменден хьалъяьй бІаь эзарнех тІех квартира, хьаьта юрташка пачхьалкхен кредита а шоай'а ахчах колхозашка хьалдаьд 87 эзар цІа. Вордача фусамашка а баьлий, шоай махкара хьалхашта пхе а доал цІахь миллион болча наха — республикерча хІара шелхагІоалча сага.

Сурта тІа: Душанбе хьалхьеш лаьтта керда микрорайон.

В. Кузнецов сурт.
ТАСС фотохроника.

Т. ОСКАРОВА — ФРЕЗЕРОВЩИЦА

ДИКАЧА НАХАХ

Цхьа, 1962-ча шера декабрь бетта «Севергрознефть» нефтепромыслови управлене транспортни контора директора кабинете хьачувлар къона кхалсаг — цунна бІарахьежача а бунцача метта акцентага ладийгІача а хоргдар из лоаман кхалсаг хилар. Цо хьадувцачох из тха коллектива балха я безам болаш йолга хайра тхона.

— Цхьанкха балха тоаьал йий хьа? — хаьттар цунга директора [illegible]

[illegible]

А. ТИЩЕНКО.

«СЕРДАЛО»
2-гІа оагІ. 6 октябрь, 1964 шу.

Из дар 1949 шера. Шеча Эскаре гIулакх даьъа ваьнна ше цIа веча Грозне ЦРМЗ токаралла балха веха лаьрхIар Силков Иван Матвеевича. Эскаре вахале а токара болх дика байза волча цо безаш карийнар из.

Шерагара-шерага дикагIа вала воллайр Ивана цIи.

Укх шера продукци эрзалецара ялак кхоачашъь а ваьнна 1965 шера чотах къахьегарий мутIарецце ва из хIанз. Цхьаькха бутт дIабахабац хьакар долча токара шийн балха задаки 190—200 процент кхоачаш ца ер.

— Къаьстта а балха тIа ка вла йоллелар са, — йоах Силкова, — аз болх беча ДИП-300 яхача станока пневматизаци яьчул тIехьагIа деца. Шин шу гаргга ха я из яь.

Силков Ивана чIоагIа къовсам лоаттабу ше болх беш йола шоллагIа цех заводе хьалхарчарца хилийтара. Цоле керда белха бакъхараштa конкъостал дар а уж сихагIа Iомабер а цуй керттера дехлар а хинна дIаэттад.

Дикъ шу дIадаьнчад Силков Иван коммунистически къахьегама ударниц вола, цуьл совгIа завода партийни бюро член а партгосконтрола тIахьожама новкъостала йолча группа дьшаре дакъа лацархо а ва из.

А. ДОДОВ.

Сурта тIа: Силков Иван шийн станока тIа.

И. Плиева сурт.

СЕНГА ХЬЕЖ «ГОРЕЦ» СОВХОЗА КУЛГАЛХОЙ?

ХЬАЙБАЙ продукци геттара кIезига йоалкх «Горец» совхозе. Урус-Мартана производственни управлене нагахьа боахам бец хьайбаш лелаьдаро укхаза санна зе деш. Укх шера кийс бетта 10050 центнер йоахка еача ворхI эзар центнер совгIа шурен, 660 эзар доахка дезача 396,8 эзар фуьн мара лехкадац совхозо паччахьалкхенга. КIезига дехкад тха, кулх.

Хьайбай продукци дикхара плак кхоачаш ца яр хьайбашта зил доакъар Iалашде торо ца хилар бахьан долош да аьнна хеталургла. Цхьабакъда, из иштта дац.

— Доахан доашаде дагIенащ я укдала, цхьанна шера гIоша доакъари силоси Iалашъе йиш йоацаш а хилац совхоз. Амма из гIулакх чIоагIа лелара леладу совхоза кулгалхоша. Из бахьан халаш соахка Iай дукха хало эзар укхаза. Февраль бутт чакх а балалехьа кхоачадеяр лоррига доакъар. Кхьметтел ча а дисаьзар. Кхьча боадамашкара доакъараш дехаш а ийдеш а лийлар совхоза, 605 эзар сом зе хилар боахама соакца, цунах ах хьайбай боахамe дир.

Цкьабакъда, соахка хало Iоьщарах укх шера кхийттаб ала йиш йолаш бац совхоза кулгалхой. Эсала лел цига доакъар кийчлара балхаш. Дукха йоли силоси Iалашъе еза совхоза хIаначул тIехьагIа, аргIаш дая латтача ахьлах а 15 — 20 процент хиллал йол йохкаенийа.

Шортта баьцаш йолча дагIенашка доахам доажалешнехьа укх шера а 268 эзар сом зе хиннад совхоза хьайбаех. ГIулакх иштта ийисдаларах башха воалаш волчоа тара вац совхоза директор нов. Божко. Хьайбай боахамо пайда луш ца хилара ше бехке вац аьнна хеташ ва из. Иштта уйла йолаш ва совхоза керттера зоотехник Есиев СаIид а. «Болх ца Доаркаштеш бежа Iуштеш юкъе социалистически лахь йоаржалара сагота вац из. Фермашта кулгалдераш шоай болх бовлаш бац. ЛерттIа учет лелае хац царна. Доакъар мел доаду, шура мел йоакх, чурча хьаштамто из мел дIайоадийт хьаала хоаш хилац вагахьа бригадирри учетчики. Уж гIулакхаш шийга ца кхоачаш санна агIа керттера зоотехник.

Дийнахьа шоарш мел шура йоакх, ерригa яькхар мел шура я хац совхозе дукхача доаркашта. Дукха доаркаш ба деттача хана доахангара ерригa шура хьа ца йоакхаш. Цу гIулакхага а хьежаш саг вац.

ЛерттIа Iуналь ца доаттадераш клег-каста хьайбаш дов совхозе. Из бахьан долаш доакка зе хул.

Иштта латт совхозе гIулакхаш. Хьайбай боахам тоабе беза укхаза.

Ам. ПЛИЕВ.

ШИН БРИГАДА ТОЛАМАШ

СИЙЛАХЬ - йоккхача Октябрьски революце 47 шу дузача дениа сийленца накъд хьара шера социалистически лахь а йоаржаь хьинире къахьегаш я «Малгобекнефта» НПУ промыслай коллективаш. Мехкдаьтта даккхара кийс бетта плаи хапал хьалха кхоачашъяй цар. Укх шера «Малгобекнефта» НПУ коллективо арахецача продукцега дIабоза мах лехбарах паччахьалкхенна кхоадь ахча 150 эзар гаргга сом да.

Уж къахьегама толамаш доахача цьннар кхо ца деш къахьегащ я шоллагIча промысла коммунистически къахьегама сийлен цIи леладу нов. Сычева кулгалду бригада. 1959-ча шера деца из сийлен цIи лолаш я бригада.

Бригада болц дика вIаштIехьбаьккхаб нов. Сычева. Бригада йийхьай 4 звенона. Царна юкъе я мехкдаьтта доаккарий, из дIаухийтарий, операторий, иштта кхьйола звенош. Дика къахьегама толамаш даьхад цар укх шера. Мехкдаьтта даккхара кийс бетта плаи 102 процент кхоачашъьй цо. Къаьнача фондах мехкдаьтта даккхара кийс бетта плаи 108 процент кхоачашъьй. ХIалоаоекъа паччахьалкхенна иланал совгIа дIаденна мехкдаьтта эзарашь тоннаш я.

Российски Федерацe 30 миллиард фонде а дика дакъа лоац тха рационализаторашa, ялаш дуьц коа. Сычевa. Укх шера кийчъьъ рационализаторски предложенеш 40 совгIа я. Цар паччахьалкхенна массеха эзар сом пайда баь6. Уж предложенеш кийчъеча дика къахьийгар рационализаторашa Левшин Виктора, Рускевич Леонида, кхычар.

Дика леладу бригадо кхетама болх. Кагт-каста балха тIа хьалха латтарий опытах лаьца беседаш хул, газеташ, журналаш деш, кхетаделеш техникех лаьна беседаш хул. КIира йистедоалача хана кIирах аралийнача газетий обзор ю. Цига цхьайнна дикагIа кхеталарех къамаьлаш ду бригада членашна.

Октябра дезача цIей сийна доккхий зехкараш тIайнала коллектиро. Цо деш деннад иттa бетта плаи хапал хьалха кхоачаш а ели иланал совгIа массехк эзар тони мехкдаьтта даккха. Укх деношка кхоачашлергла тIайица зехкар. Цу даькъе дика къахьегаш ба мехкдаьттахой нов. Анистратенко Николай, Долгиев Асланбек, Коригов Мехьмад, Апдатов Мухарбик, скважинашта лаьтта кIала ремонт ю Забазнов Сергей, Евлоев Мехьмад, кхыбараш.

ИШТТА дика къахьегама толамаш доахаш хьайоагIа кхоалагIча промысла мастера Марзиев Махьмада кулгалду бригада а.

Дукхача къамех нах ба цу бригаде болх беш. Цхьанне шолагIчоа новкъостал деш цхьа дезал санна барт тайна къахьегаш ба уж.

Iа тIаккхача гаьна дац. Из кхета а деш дика кийчо лаь бригада болхлоша. ХIаьзлехьа ремонт лаь задонжкашта, емкосташта, нефтелинеца, кхыча объекташта.

Шоай балха участок смотра-конкурса кийчъеш дукха балхаш даьд бригада членашна. Кхерамалеи техникан цIи алара духхьалерех дукха мероприятеш лаь. Участкана хьатIа мел доагIа гIишлон наькъаш тоадаьл. Скважинай площадкаш тоай. Дукхача скважинай кийнаштеи тIаьлгаштеи ремонт лаь. Кхьи дукха балхаш даьд конкурсе хьалхара моттиг яккхара.

Шийн керттера болх барал совгIа гIишлон хьалхеча дукха новкъостал лаьа бригада болхлоша. Духхьала шоай низаца мехкдаьттахошта лаьрхIа ихи цIа хьалиаьд.

Мехкдаьтта дуккагIа даккхара кораладараш балха юкъекхухьаш дукха къахьийтад бригадо. Укх шера кийчъяь балха юкъейннхьай 21 геолого-технически мероприяти. Цар торо хилийтай планах лаьрдIачул ялх бIаь тоия мехкдаьтта даккха. Цхьа бутт дIабахабац бетта плаи тIехкхоачаш ца еш.

—Укх шера тха болхлоша кийчъяь барxI рационализаторски предложени,—йоах нов. Марзиева. Царех кхо предложени балха юкъейнхьай, вожаш укх деношка балха юкъехьоргйолаш я. Цар паччахьалкхенна эзараш сомаш пайда бергба, — йоах цо. Дика рационализатораш лоархIаш ба Кузнецов Алексей, Резниченко Алексей, Торхцоев Ахьмад, кхыбараш. Ер шу дизалехьа боккха пайда бергбола кхы а 4—5 предложени балха юкъелхьа лерхI цар.

Б. КОСТОЕВ.

М. Ю. ЛЕРМОНТОВ ВАЬ 150 ШУ ДИЗАРГА

«ВАЛАРА ХИЙИ» МАШАРАХ ЙОЛА УЙЛЕИ

«Берригаш хIана бац ваьна сийлахь-боккхий поэташ санна —Данген Шекспири санна, Гетен Пушкини санна — шийн поэтически къахьегаме Лермонтов а хиннав Iилмахо, историк, филолог», Л. Гроссмана из уйла дуьцийте йоацаш бац. Из бакъду дукха езача кхаьсатага Лермонтова язъвьча стихотворене а. Вай юнар я «Ал хьога шиду цIахькка, боккьалдар ахьча... («Валерик»). Цу тIа я поэта тIемахи машарахи йола кертера уйлаш а.

Хови да «Валерик» яхача стихотворене чулоацам 1840 шера 11 июле Лермонтова ше дакъа а лоацаш ВаларгатIа хинна тIом хиъаэ. 1840 шера 12 сентябре А. А. Лопухинга яздьча письмо тIа йоах «6 сахьата бIаьиттIа» бIаьхбелар из «Йайха» тIом.

«Валерика» турпала — повествователя образе кьадди гучъзоьа йолча, доккха хьаькъал долча сага, Кавказе хиннача тIема юкъе дакъа лоацаш хиннача мутIарех волча бIыхочун Лермонтова шийн биографехи личностахи доакха хIамаш.

1841 шера язъвьча «Къоасам», «Дахье» яхачарна кийсса латта из шийн «программни» стихотворене язъе волалуш Лермонтов «уйлан низам» ца леш бIаьшерош дуча кийчвенна вар.

Кавказа хиннача дукадача тIемех цаI болча Нохчечен цу бIаьнгача хиттIа хиннача тIема юкъе дайъа ваьцача мутIарерча бIыхочун дувцаро цеппеаких шийн философски вIоаргача уйлашца, къьгача кхетамца, кура дага латтар майра дувцалаш. Из дувцар—автор шийн замах хьалха латта саг хиларах, вошар «халкъа уйлах» хиларах да из. Цу стихотворене тIа дуьц дуьхача нехий халкъантех поколенештой дагадоалар—машар.

«Валерик» яхача стихотворено тIа хоту цуй турпала-повествователя а хьаша волча нохчечун а уйлашка хьахула халкъа исторически образ.

Паччахьа Iаьдало оттадаь истори бакъволчех хьераш хиннад, из харцахьа дакха гIийртад. Цу тIа шерра йийца а йийнай, шкха а яьшкай паччахьана тешаме болча инаралаш ньха коталонаш.

Трагически событех дола бакъдар къайлагIа, кIезига дара боццача наьгга дара хетташ хиннадац, ца а массаза хайтадац. Масала, Валарга тIа хиннача [illegible] официальни сведенеш «вай терза сий» лакхе гIертаж яр. ТIом хинначул тIехьагIа лах шу дьялча, 1846 шера араьккхар «1838 шера хена 1842 шерага кхаччалца Кавказе хиннача тIема гIулакхий хьалах йола очерк». Цу тIа инарала Головина гучадаьккхар отряда командэваца еш хиннача инарала - лейтенанта «Нохчашта цхьадола зе-зулам» дах хилар, «цуьна шийна а нах боабеш цхьадола зе-зулам» далар. Цу тайпара «терза сий» даларах дола хабар дьесса хиннадар.

Кавказе хиннача тIемий историко А. Юрова дуккхача нахд лаьрхIа геттара кхьдар дувц «11 июле хиннача тIом тIа шийн сий дьаьккхар эскаро» яхаш. Командование лоархIам хьоабьбац.

Исторически бакъдар-дуьц е мутIакош яздача Лермонтова.

Шин сахьато бIаьхбелар из чу
[illegible]
ТIом. Кхаьа оIши Iоттар.
Оьхарий санна, гIор-гIота доацаш,
Машка наьха тIа оттабь
Леташ, хий догIамашца кхьабер
[illegible]

Хий ма летпавер со...
(ЙIоацало а тIемо а шоссаь)
Боьжа ю Iоьрша, вала, цIо дар.

11 июле хинна тIом чулвьца ца Iеш, Лермонтова шийн «Уйла чизана» бIаьшерош а чулвьцар, хьакъала бIарг доккхарца цуьна хьалланка гIолла чакхдаьлар адамаш наха хайшача хана деяз цу дента кхачмчалли хинна тIемаш. Адамаша кхайкхаь шийн — тIом шийна тIа хобелар цуьнаь.

Стихотворене турпал — повествователь кхела мутIахьо вале а, ше тешаш лу.

Даьлагара орав делам ва,
Зе-зулам ма вадаш лов.

Зе-зуланца шийн барт хург да хилар гойт цо. Долаш дар тIагIолла а, къодош я нара цхьадола хIамаш ца дувцаш санна хет турпало. Цхьабакъда, цу цхьадарех хьахуя зуламе — тIема образ.

Эттара хьалха ше хьахиначча тайпара, яха «зулам» бIаьшерий боадон чура дайн гонахьа отт стихотворене повествователь. Ха лещ йолча лоамаш майкашкара уза кIу» гIадаттача «къьнарча хьунах», бIаьшераш даьначча хенашта кIалхарча чьаттарашка вIаши кхойнеча «овкъача» овзех дувц Лермонтова.

Хетаргахьа, тIема бIехача цIуро наьха сердал къайлаьиннача сахьарча хьалхарча хана «дийлуш» хиннай хьунаш, хIаьта хIанз лоамаш доаца племенаш «оахарий садиа, летаж а хиннад».

1840 шера 11 июле саьпа, тIемо дуккхаза а бIехдаьд Iалан («Хьий дегIамашца дIакьайлар..»).

ТIом хиниб дIабаьлча а из бинладар наха.

Уих моттига цIи фу е?
аьиа повествователя хаьттача нуьна жоп лу:

Валерик, аьле
Шун моттиго аьча.
Мо да валара хий: нийсса
ЦIи еннай къаьвнача нана.

XIX бIаьшере юкъа возий тIемо топографически географически литература тIа цу хих Валерик алда цьпна отталеа. Лермонтова цу дих аьцхача кIера тIехьа да советски лингвистически Iилма, нохчий меттала аьлча валара хий. ХIана цунах «Валарг» оал. Кавказерча моттиги наIаш деазара тIоагIа тIаккхуаш хиннав Лермонтов.

Цу тайпара, тхьовра хьалха лена, укказарча дедача хин меттел, цуьна гонахьарча территоре («цоттига»), юрть («ВаларгIе») тIа хиннад валара гIайгIане тамагIа.

МалагIаш да те из цIи хьахьлара исторически бакьдараш? Наьхьа легендаш дувцараш чIоагIа дукха дезаш хиннац Лермонтовна фу хозад-тоаш халкъо дувцаш?

«Валарг» аха лош духхьала маIача нахах доагIаш да. Из цIи тиладц цу хих эпидемически тазар хинна нах боврах, е цхьдола, «моллагIдар» санна шилар наха тIаьттарех, тIаккха маIанах меттех кхалхах а бовргбар. ТIаккха цу хих на цIи тиллай маIанах цига боврах, из исторически дарха а дова.

Валарг яхача хина юххьла дола Марта а. Сармато-алански меттала тхона доашхаденнах из доа. Из да «Бейвьарий хий». (Марх-дан) е «Боабьарий хий» (Мар-дан).

Хьалха дIахьача заман хуьча тIемаш даьд вайнаха хьатIаухьча, маьрача яда районаш дIа а даьха, шоаш лоам чу бохха гIертача хадишаша.

Цар хитта тIемаш даьд вай оран хьалхарча вазшере сармато-алански племенаша а. НохчагIа уж хиннад нохч-гIалгIайн сармато-алански племени доазуя хиннача ВаларгатIеи МартантIеи. Шинца оагIорахьа дукха нах бовш хиппе уж тIемаш тIехьено тIехьенна дувцаш диц ца луш хьакхаьчад.

Лермонтова шийн стихотворене тIа дувцана нохчочо маяххара цу хина Валарг яха цIи «хьалхарча маха енна хилар» бакъде доагIа.

Цу моттигий уж цIераш хьанларах оаха дувцар шхьаннарча средневековьи аланески моттигерчен племенех хIанзарча Iилманна археологически, исторически, кхыдолчеи довзаршца кийсдаь да. ХIаьта Лермонтов хьалха хиннача событеех наха дувцачул сов гIа кхы хIама ха йиш йолаш хиннавац.

ХIанзарча лермонтоведа И. Я. Заславске теркалдаьд лоамаш наьха майрали вежарий барт-цхьоагIон Лермонтова шиита безалIйоазаш хиннай. Эттара хьалха цо яздьа: «Ерригa Нохчече гIеттай гаьбакха». Цунах кхоачамбаьйоац поэта. «Нохчече гулаора майра кIантий», «Нохчече тIаухар кагийнах» яхаш яздьд цо. Царех цхьанех а кхоачам ца беш юххера а язду:

Гаьнарча Ичкере лоам чура
Нохчече ухар вежарий кхайна
Майрача кIантий тоабаш.

Укхаза «вежарий кхайна» яха дешаш берриге лоамаш наьха барт-цхьоагIо я аьнна а ца кхеташ, духхьал цхьан племенах болча, дуккхаьIех кхоачара болча цахах доагIаш кхетадо доза. Цу мутIарех вайна гучадоал Лермонтовна Кавказе халкъий истори бовьенца довзаш хилар.

Тхьовра хьалха нохчий эттара кив болашагIа дола тайпа лаьха моттиг я Ичкери. Вайнаха дувцачох нохчий даьхе, «Нохчий мохк» укхазе хиниаб. XVII—XVIII бIаьшерашка укхазара Iоарьа бийнаб нохчий Шолжана а цун га долча Валаргаца а баха. Бакъда цар царцаза а буназ доттабаьб лоам бесараша, царех шоай нах а лоярхIаб.

Лермонтова Ичкерех яхар политически чулоацам болаш а да. 1839 шера Ичкере эттара йоккхагIа йола юрт Дарга Шамала резиденци хиннай. Ичкери имаматахьа яьннай. Шолжаца ядача нохчий юрташна паччахьа эскаро агрессивни тIом болабича Ичкере бахача шоай вежарашка кхайнаб уж—тIаккха цу кхарча хьалашка диллача Шамалга.

Эрсий сийлахь-воккхача гуманиста къахийттад тIемо бохабеча лоамай дуккхача нахах(цо царцъьй царкана колонизаторски политика. Цуина иштта къахеташ хиннад цу деношка ше гарга вахача мийна байзача эрсий салтех а.

Къаза тIом сецаб. Автор-повествователь кIаьдвьь йоржало а тIемо а. Салазха безам бе цун, бакъда цун уйла тIаоз хи йисте, наьа хена Iаьнерча хIамо. Укхаза лещ воаллача капитана гонахьа гулъеннаб салтий. Хетаргахьа капитан къамаьл кхажеи ва, дика дог дола саг ва. Цуьна боьхаш доацаш белхаш наьха мехка, вежараша вIаши боабеча тIом тIа венначча шоай командирах кIайбехна боккхий бIыхой. Мел дукха тIемаш даьд цар, е дезаш хьалхашна а латт?! Дукхача шерашка сагрупаш деларе, халача вахаре цар догIах мел йоалла адамий санна дIаьникца хила йоагIар, бакъда царна боабац къаьна салтий.

Гуманизм духхьарча тIема кIоарто уйла а я, Лермонтова философски планах харцбу из.

Сона хетар: дIаьхьаза саг;
Фу леза, цунна!.. гоила а къьга,
Цунна вIалка моттиг шортта а
массанена,
ХIаьта а хаддаиза зеньа
Из ваI ва-кх моастагIла
доттадеш — хIана?

Тайп-тайпарча къамех а тайп-тайпарча заманкарча а мутIарех болча наьха зеараш, массоначагIа оазаш вIашагIхийттай Лермонтова дега хаттаре. Бокхьа лоархIам а хинна дIаэттай стихотворени.

Нагахьа санна хьалха тIемо саг а Iалам а карадерзаду аьнна хийттадале, хIанз шийна тара бола нах а цар хьа мел дар а хIалакдеча, Iалеа шийна а гоама болча тIема дуьхьал вахиаш саг.

Укхаза дувцаш тIом зуламна тарбала йиш йоапача, машари халкъашта юкъера доагIаргдаш дар лоархIача [illegible] йоал поэта уйла.

Тайп-тайпарча къамий наха вIаши машаре гIулакхаш хиларах йола дика уйла кхоачашъяр санна хIанз а хила дIаэтт Лермонтова стихотворене тIара цуй турпала-повествователя нохчочунца ГIалубаца долча хьоашала тема.

Стихотворене хьалхарча яхане тIа а поэта яхачох маьрина татараш, вешта аьлча эрсий катерера нохчий буаца ши моттиг. Уж чIоагIа безаш дуьц царех Лермонтова:

Ловзий беса тара бола
Цар IамагIча нохьа бос боаш соиц,
Еа цар кийнаш, дела кIорзашой,
Цар Iаьрша, гоаза бIаргаш,
Цар воаше къамаьлаш.

Хьаша вола ГIалуб гучавалар, цу тайпара, дага доацаш хинцa хIама дац: маьршачь нахах саг ва из. ГIалуба тIа а вийна, доттагIлеи тIехь уйланах воаких поэт. Къона нохче поэта хьаша а цуй переводчик а ва:

ГIалуба йохьбер са уйлаш,
Балламах кулг а тоха, цо са
Хьамах ваьр из цуьга хьехтар...

Хетаргахь, из санна моттиг эттара хьалха хиннац цу шинена поэма. МоастагIий эскара эрсар а цу хIетам, мутIарера саг, хьаьцьал дола детагIа, вежараша вIаши беча тIем тIа кизагIа вайта эрсий саг хет ГIалуба поэтах. ГIалуба ёбраа хьаьий Лермонтова наха юкъе машаре вешналц хила йиш хиларах йола уйла а лорхIаш.

Философски планах тIом харе а беш, Лермонтова чIоагIа зарцахьа лаьрхIаб Кавказе хинна тIом. Бакъда цо дика кхетадеш хиннад Кавказе Россех хьакхеттара исторически маьлнза дартдоаца а прогрессивни а гIулакх хилар, хIана аьлча тIаккха вара кхоачашъургдацар Валарга тIа тIом сецабеннача хана а цуьга дий ца луш машарах даглатттар.

Б. ВИНОГРАДОВ,
филологически Iилмай кандидат, доцент.

В. ВИНОГРАДОВ,
исторически Iилмай кандидат.

Дешархой свекла чуэцаш ба

20 гектар йолча майда тIа кхеь шекара свекла чуэцаш я укх деношка Шаьла района Сержен-Юртара бархIшерарча школа дешархой бригада. Из культура чуйица ала йоал. Шоаш кхеь свекла тIайолаш цхьаннена тIехьа шоллагIъяр йолаш шекара заводе автомашинаш дIаухийт дешархоша.

— Юххера итогаш лаьяи, бакъда, оаха лерхIачох 300 центнерал чухнахьа йоацаш свекла йоахкх дешархоша хIара гектара тIара, — йоах школа директора нов. Эльдарова.

Бригадо гучабаьнааб шоай мастераш. Дика къахьийгад йиIигаша Хамильханова Майлата, Эльдарова Iайнас, Мусаева, Хакимова, кхычар.

Дика хьажкIаш кхеьй Курчалоерча юккъерча школа дешархоша. Цу школерча бригада 20 гектара тIа кхеьй хьажкIаш. Дешархоша хIара гектара тIара 65 центнер болаш томар тIехьа хьажкIаш чуийнай.

Цу школа дешархоша доаллаьарча Ленина цIерахча колхоза а новкъостал даьд. Лордех цIенъь гудермесски заготзерно 120 тонн хьажкIаш кIалхийтай. Дика болх бир комсомольски организаца секретара Осиева Алаиа, тракторa тIа болх бир хиннача дешархой бригада бригадира Эльсаева, Хьахапор Лаьчас, Худаева Зинас, Башмева Амината, кхычар.

А. ГАПУЕВ,
штате воаца тха корреспондент.

СА ДИЙНДЕРАШ

РИЖСКИ взморьерча Приладиге яхача районе веддаш дар хабар. Хоаш бора, 15 шу даьнна кIаьнк вида вахаш. Противогазаш ше хьаьвча хи кIал гIолла нех дара волча эмзрата тоххамбе лаьрхIа хиннад цо. Юххера а, противогаза шоцкита цу Iайна хиннача газо садикъад лаьсац доацаш волча кIаьнка. Дог болх ца беш соцад, клинически валар тIадена. Из мел дIаьхдеиаш хиннад хоаш дац. Из хатар хулча хана цига хиннача наха лаьхачох, хи кIалхара хьал ца воалаш кхо минут гаргга ха лаьккхай кIаьнк.

Хи чу ухараштa новкъостал деяр ца фордалара хьалиаькхача хара, цига тIаккхаьчай лорий спецбригада. Лораш цу сахьато дега дIахьокхадуш йоаца массаж е а интубацеши шоцкита чу гIолла бегах садаьйте а болабениаб. Магарина тIа вьккхача хана а садоахаш хиннад укхазе, цхьабакъда, сакхетам ца воалаш бIарча тхьо сахьат раьккхад цо. Шаьнк сакхетам чу ваьча дика, юхьаница хинна хIама дагадагIадар цунна. Цул тIехьагIа борхI-бархI сахьат даьнача гIолла цара хиннар дагадагIаш хилийтаза. Цу хинна хар цо из дуццаш а, противогаза хи кIал бодх мишта цу хьажа веиаъар со, яхаш. КIира ца яьнначул тIехьагIа бокъонца тоа а венна больницера арадьлар кIаьнк. Дукха ха йоацаш, август бетта хиннад из.

Лорий балха тIа хаст - кхета кийслу дIадодаш латта са юхаметтаоттадеш йола моттигаш. Цхьабакъда, нагахьа санна лораша деча къахача йоазоний цхьан секунда уйла йича, кхетаде хала дац цар доеш. Хьалха, иза ца тохалуш са ца йоаладаш хилча, саг велнаб аьле, гоцаш бера лораша, хIаьта хIанз цар дийнзу цу белгалонех цхьакха а йоацаш вола саг! ХIаьта из цхьа бакъдаш доацаш я дац: къахинад керда медицински Iилма — реаниматологи.

ХIанзара медицина лавраш шоаве Iоацоина ца Iош, кIоагIъенна аьнна дукха критереш хулаш а я. Болгтала аьлча, валарах бола хьалхагIа шийн хиача кхетам биттаб цо. Хьалха лоархIаш хиннад, Iехьара дог тохадалар — из са дIадахар да, аьнна. ХIанз Iилмахоша къахьекхад, бокъенца дола валар организма чу кху юхаметтаоттадаьргвоаца хувцамаш хинна даьнначул тIехьагIа мара хулаш ца хилар. Из теори бакъьий практико.

ХIанз йоагIача аргIанна латт наларца шийца лоаттабеча къоалама къахьехьара лоош. Моттигаш ма бий, валар къоаналла а ца хулаш, цхьаьннаташ, моллагIча кхыча бахьанах, масала, цIий дукха Iодахарах, чов хиларах, отравлени хиларах хулаш. Цу тайпарча валарах «бокъо йоацаш» хинна валар оал лораша.

Медицински Iилма кердача дакъо — реаниматологи лаха а лех, цуьна кора а доагIа дIададаш латта ср юхаметтаоттадара накъаш. Цо гучадоккх, валар малагIа тайпа да а, цуй механизмаш малагIаш я а, са юхаметта ялита оттадерга а.

Советски Iилмахоша кийч а я, къвейоалаший са юхаметтаоттадеш йола комплексни метод, хIаьта цу методо дукха зеараш нах лечара а бахьаб. Цу метода юкъедогIа искусственни садахар, кхьаьвишка гIолла цIий чудахийтар, дега массаж яр, СоовагIа пайда эцаш я хаьхача напряжене (6 эзар вольтига кхачална) электрически тока хиппуьйолий новкъостаца дога ю стимуляции фармакологически препараташ.

ХIанз СССР-е вIашагIъоаллай дика кийчъа 58 реанимано (юхадийнар) центри хатар хкинача ухаш йола 18 бригадех. ХIанзле кхо шу гаргта ха я Москве Боткина цIерахча больнице, 4-ча городской больнице, 13-ча бераш доча цIагIа. скори помоща Центральни станце цу тайпара центраш болх бош йола. Уж тайпа центраш я кхыча горедашка а: Риге, Полтаве, Воркуте, Фрунзе, Алма-Ате, Воронеже, Целинограде. Цар клинически валарах, халача шоках, агоне хьалах мукъавеккхарал совнагIа, цхьан хана бокъха Iилмани методически болх а бу. Цар болхлоша лекцеш еш, специалисташта а бахача наха а Iилман конференцеш ю. Клинически валарах саг мукъавоаккхаш да. Доза гIулакхаш хьех лораша цкиниц болхлошта, пожарникашта, лакхорча классашка доша багIаранта. ЧоагIа лоархIамо ма дий, хIара сага, аьнеттел медицина йоаваш воацачоа а, хатар хиннача моттиге «скори» маьшиц тIаккхачалехьа хьалхаьа новкъостал де магар.

Реаниматологически центраш шера-шера дуккхагIа хул. Масала, Рига яхача городе реаниматологически центраш совнагIа вIашагIъехлай хатаро хиннача ухаш йола ши бригада. Уйнаьа а бус а дежурить деш хул уж, хабар хилча маьшинаца дIа а йоах. Цу гIа хул ошаш цел йола хIама: наркоз, цIий сихдеш а искусствени садоахийтаж а йола аппараташ. Цига бахача наха «Соога цIа тIоа» оал цу машинах.

Шоай гIулакх эттара дукхагIа деш, цуьна эттара чIоагIагIа мутIахьа бола нах реаниматологически центрашкей хатар хиннача ухаш йолча бригадашкех болх бе уж шоай гоналцен машинашца Iоамал гаьн аьхар, халача балех саг кIалхар ваккхар дукха.

Сон дукха ма йоацаш: Москве укх тайпара хIама хилар. Лорий спецбригада кийкача яха сихъенна кIелла хатар кIалхарвакхра. Цхьаьнакхьа хатар хилар. «Скорана» духьала йиккхар «Москвич». Сон чIоагIа а догадоацаш а цига вIашагIкхетарах «Скорий» кIалтIаьйиккхар. Лоро, кийрах дIаара а биха, цига гулбеннача нахага довар дир машина сихха юхаметтаоттае аьнна. Пронза, кхь сакхет ца хулаш массар массаза а. Маьшнаш вIашагIхьетар къоастадеш латта ха яцар. ЧоагIа сиравагга цIогIа а тоьхийта, уьнла волчахьа хьайдар машин. Шийн хьапахьа дIахьачир из. Валавоалар сакхетам чу а воаллавь, аттача ваьккхар.

ХIанз биологе эттара кIоаргагIчеи доаххадегIарчеи проблемех цаI — вахарех валарех проблема Iомаеш я Iилма. Лари экспериментах еш ба Iилманхой, хIаьта лорана-энтузиасташа царна карагIдаьнарац наха хьу. Шоко ю. цхьаьанаьа хатар хиларах байна нах меадиймибелга дIахо йодача хана цхьаьне шьр а лоорна ира долаш дIагIортадарах. «Лонъо йоацаш» тIаона Iоамал шиацгаа.

Валерия ТРИСВЯТСКАЯ,
АПН корреспондент.

Мaяиоагдаш ирий. Коммунистически къахьегама ударница совхозарча Халимонова Любовь «Кубань» яхача совхозе дикагIчарех цаI лоархIаш я. Укх шера бархI бетта хIаранех 82 килограмм хулаш йола 1800 хьакха дIачуенна цо паччахьалкхенна. ТIакхатача кхьан килограммашта ца дIахийтай доакъарий цах единица. ХIанз Л. Халимонова хьалхадоаш я кху а 1000 хьакха.

Е. Шулепова сурт.
ТАСС фотохроника.

ФОТОИНФОРМАЦИ

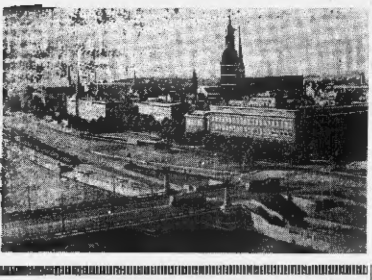

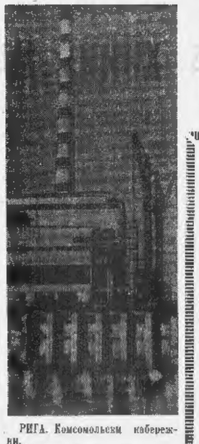

РИГА. Комсомольски кабережни.
Ю. Пойшин Е. Фадеевин сурт.
ТАСС фотохроника.

ІАНА КИЙЧЛУ

Наурски производствени управлене «Комсомольский» совхозо 726 гектара тlара комсаш чуйнца баьнна6. Хьо ээар тонн [illegible] комсаш дlаенна паччахьалкхенна совхозо.

Укх шерара хьувкъам чуийца йоаллашехьа хьаlадоагlача шера дарл йолла болабелар совхозе бохлой. Ольхова Вера керте латтача № 3 йолча бригада членаш комсаш дlатедаш ба.

Комсий плантацешка гуйран балхаш геттара дика ду Билибенко Валентинас, Комарова Анпас, Гутимова Александра, ахьчар а. Цар хlара дийнахь норма 150—160 процент кхоачашьеш дика чакхдовх деррига балхаш.

Октябрьски революце 47 шу дизара сийна докхха совгlат кийчдара хьнар айденна къахьег совхоза комсаш лелаераша.

М. ТАЗИЕВ.

КЪОНАЧА НУСКАЛИЙ КЪАЬНА МАР

Я АЛЛАХI, малагlа вгlазах я lа сох ихийтар, малагlа къа да аз даьр, — каст-каста ший дальлага кхайкаш хулар Хьалха-Мартан районерча Бакен-Отарашка вахаш вола Хамзатов Байсолта.

Цун сесага Хамату дегlа тlа мел бола чо урасттар мара юштта беш бола лоткъам дезача. Тамаш елга а дацар, итташ шераш цхьана бахаш доакххаш мар цамогаш ва аьнна цунна гучадаьнна хlама дацар, хlаьта цо дааь къинош а сесага доваш дацар. Тlаккха фу бахьан дар аллахlа цунах ший эгlазал яхийта? «Къаьвалар дий-те, уйлаш йора Хаматус. — Говжалах кхеравенна хургва. Миччa бесса дале а, кховзткъа шу — кlезига ха яц».

— Цlагlара вар, фуд хьона къувлар, хlанав хьо каст-каста даьлага латкъаш? — дух тlа яха гlергар Хамату. Бакъда, Байсолта шийна новкъа долчох дlакхетаянар ма. Цул совгlа из хьы а чlоагlагlа вгlазкхувлар сесага деча хаттараша. Хlаьта а ший мараца яхаш дукха шераш даьха къаьна Хамату lелацар сагот ца дича.

— Со кхетае мегаш lа хьайна новкъа долчох, — декар дир цо цкъа. — Къаьлалаца хьоца ма ьхьайий со...

— Хьо я сона новкъа яр, хьо адама сибетера шайтlа, — тlачайхар Байсолта ший йоккхача сага. — Хьо наl хилча кховчам ба даьла вгlазал тlаелха.

Цепъьлар Хамату. Ше кхета а ца деш мара хьайкашна гlалат даьхах-те шийгара, аьнна хетаделар цунна. — Нагахь из мишта хилча чlоагlа новкъа хургдолаш яр но.

— Хьа уна яла со, — хьаьстаелар из, — нагахьа согара даьнна гlалат дале, хьаькъда дlа ца кхоачаш хиннад хьона из... Хьаала сога, кхы хьона новкъа хургдола хlама ца дахьоьмаргъя со.

— Ве дацар са уна енна а, хьай уна енна а хьо хьалхашкара дlайоаларе, — бегашта а доацаш аьлар Байсолта корзагlаьлчначо сесагага. Хьо бахьан долаш саг йоалае йиш йоацаш лел со.

Из Хаматуна шийна гlанахьа а хоьаргдац мотташ хилар дар.

— Фу саг я lа тахан къаветнача дийнахьа юцар? — хьаьттар цо.— Фу яйшах хьона согара.

— Фу саг я, фу саг я! — диста йара ийккар из сесага. — Къона нускал да, вай лала мегадь, вай пайхамара могадь къона нускал да... Тlехкаш къаьна яле а дог хац са къаьна.

ЦIКЪАРЧОА шек лаьлар Хамату. — Цlагlара вар,—аьлар цо юха а гlийло.—Букъе мlараш хьакха ца эше хьона къона саг сенна еш сона-м хац... Хlаьта на дулургдолаш со са а я, — шортта ший пlелгий мlаранта йарахьежар из.

Миччa бесса дале а Байсолтийна къона нускал довладелга мерзленна даьккадар. Хlама дергдац нах бале а, хlама дергдац бехк хуле а. Цун уйла-м цо вlалла я а яцар. Къаьна тlехкаш йоахъе къона нускал хилча, кхы мел дар башха хац. Цу тlа а ladaте мегадеш а да дукха истий кхувлинга.

Цу хана дене саг валахза тахьет яттар Байсолта цlагlа. Къаьллалша ухх цlагlа, ший мараца яьхача Хаматус гарга дита а титацар маро шолагlа саг йоалаелга. Вешта цунна из ловш ца хилар-м Байсолтана фу дар? «Шн мекх леладергдацар аз сесага хетар кагде сайна ца мегача,—салар по каст-каста лоалахошка. — Аз саг йоалаелга шийна ца деве дlаяхийта ший ворххlе да вахача». Цунна дика ховра Хаматой яха моттиг йоацинга. Къаьллалца ухх цlагlа яхар, е боахам вlашагlтохаш дукхагlа волча даьхъе къахьийгар из яр. Тlаккха мичча гlергъар из ший цlагlара ара а [illegible]

Лоалахой цецбувлар Байсолта леладечох. Царна дика ховра цо леладер харцахьара хlама долга. Бакъда цхьанне а алацар саца, ма дохаде хьай нlа. Цо майра вахкхавале а, е сесага хьалхашка шийна хетар кхоачаш ца деш па lao духьа хуле а, цу ка ца гуш сог йоалайир Байсолта.

Хамату йоlал зlамагlа яр хlанз цунна тlаена эшгар. 1930-ча шера яь йола Оружа ший марага ена яйча бага лоацаелча санна йисар Хамату.

Къонача нускала къона мар а веза. Хlанзалца тукаргаца гоьсаш хинна модж-мекх хlанз бритваца даша волаелар Байсолта. Цул совгlа, ше ха деш хиппача тика тlара сихха балхара дlалаьлар из. Дешачар хатта тарлу из балхара дlавалара бахьан. Цунах а сааа дlакхетадергда шо: къона нускал массаза а къаьна мар шийна уллув хилар ловш дар. Байхача безамо хьалдизар Байсолта хог. Оружа яр къаьна дог дlоехаьр. Бакъда; дукха паттанзар Байсолта дагахь йовхо. Тlехь-тlехьа къаьна кхаг санна шеллуш латтар дог.

Нязага хьежжа мара мух, ги ма белла яьхад вай даьша. Тlехь-тlехьа кхетош воагlар Байсолта ше пун уйла ца прах. Бакъда, де хlама-м дацар. Цул совгlа кхабанза барбвацаш дезал а бар. Тlаккха мишта кхоабаргба дезал безамо готваь ер балхара а хьовальча? «Кхоллаше ядаьр уллаще хьагlаух йоах, — уйла йир Байсолта. — Волх хьабе шиъ сесаг я, лаьтта чудерзадича цо дlадераадергда деррига а». Лаьтта саг кхоабига дика кхетадора Байсолта. Бакъда цхьаькха-м дар цун саготдеш: могийтаргдий - те Мичурина цlерахча совхоза кулгалхоша цо ца доагlа лаьтта дlалацача. Цунах а шек па воалаш ший болх лалла тlабиллар цо: дукха ха ялале ши гектар лаьтта ший доалахьа ерзайир къоначa пускало къаьнача маро. Лаьттан гlулакх дара саготе дезаш дацар — Хаматун Оружен шйча бар.

Хlанз па вашаш хьежар Байсолта тхьовра уьхо шоллагlа саг йоалаелга къоабал це деш хиннарашка. «Дас ховчоа тоабенна дуки ба ер хуна, — уйлаш йора цо. — Сай доалахь къанеш къонеи шиъ сесаг а хилча, царна болх хьабе ши гектар лаьтта а хилча сона фу хала да думо даа».

ХЬАЛХАРЧА хана шеко йолаш бар Бакен-Отарашна бахамах: могийтаргдий-те Байсолтийна паччахьалкхен лаьттах шиъ гектар ший доале ерзаар а, советски законаш телха а деш дукха истий кхувлилга а. Бакъда, цар шек хилар ца ашаш хиннадар: цхьа шу, ши шу даьлча а цунга хlама салаш Мичурина цlерахча совхоза кулгалхой а с юрта Совет а яцар.

—Цхьаннахьа кlоаргта овла йоаллаш саг ва Байсолта, — сопалир тlаккха юртахоша. Из мишта дене мишта могийт цунна цо леладу ца доагlа гlулакхаш.

Вешта Байсолта ше-м кхетадора цхьаннахьа а ший овла ца боаллилга. Из бехктохаме оза везараш хlама ца гуш хилар дар цо леладер цунна могийташ хилара бахьан.

Тlаккха цо Байсолта кхы а чlоагlагlа майра ваьккхар. «Аз ца хьаьр хьан дергда, аз даьр хьан дохадергда», — сопадир цо дагахьа.

— Хьо дукха йоккха хет сона, къона саг ца йоалайойя варгвац со, — аьлар цо цкъа шийла тхьаьитт шу зlамагlа йолча Оружийга.

Тешацар Оружа шийна ховаш долчох. Бакъда, Хамату цхьаккха хlамах тамаш ергйолаш яцар.

Ше лерхlар кхоачашдир Байсолта — ши шу хьалха цо йоалайир 1934-ча шера яь йола Орбика. Юха а модж-мекх даша волавелар къоначa нускалий къаьна мар. Вешта ца йоацаш цхьаккха хlама дац са лаш дз. Цулухьа шелбала болабенаб йоах Байсолта кер чу юха а гlетта хинна Орбикацара безам.

ХIАНЗ Вильлагlа саг лохаш ва йоах Хамзатов Байсолта. Тlаккха Бакен-Отарашкара хlа а вахта, къаьстта ший отараш яхха лаьрхlад йоах цо. Долче, Хьалха-Мартана района прокурорам милице начальникан де цхьа хьехар да тха: нагахь цо уж отараш йохке «Къоначa нускалий къаьнача маьра отараш» яьхе цlи тиллалаш царех.

Ахьмад ВЕДЗИЖЕВ.

РИГА. Комсомольски кабережни.
Ю. Пойшин Е. Фадеевин сурт.
ТАСС фотохроника.

●

12 октябре белгалдоакх Молдаве республика а Коммунистически парте а 40 шу дизар.

Днестровск яхача города юххерча (из хlанз карта тlа а йоацаш геттара къона молдавски город я) Кучурганске ГРЭС-а 200 эзар киловатт низ бола хьалхара блок торжественни хьисапе бола бе йолаялийтар 29 сентябре. Оттаьча хапал кхо бутт хьалха вlашагlъелла а болх бе кийчъь а яьккхар из гlишлоккхоша. Энергоблока еррига уззаша, агрегаташа болх тlехдика бу. Дlахо а хьалъеш латт тепловой электростанци. Цун йизза бола мощность цхьа миллионн ши бlаъ эзаpи киловаттага кхоачаргйя.

Сурта тlа: Кучурганске ГРЭС-а хьалхара блока здани. Іаьржа тlехкараш хьерча турба 180 метр урагlьяхай. Из хьалъеттай бутуча аьшкабетонах, хlаьта оттаьча хапал 100 ди хьалха яь а яьккхай из комсомольски-кагирхой монтажникий-высотникий коллективо.

А. Молодченко сурт.
АПН.

●

Советски Туве столице — Кызыле хьалъеш латта дукха гlишлош.

Сурта тlа: Кызылера нах баха керда квартал.

Ю. Бармина сурт.
ТАСС фотохроника.

КХОЕ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИ

Электрически энерге хьурмат ца деш йоаеш дукха моттигаш нийслу. Масала, дийнахьа а тlехь улицашка сийрда йоагlаш хул электрически лампаш, тикай витринаш сахиллалца сийрдальнна хул.

Цхьайолча предприятешка пайда ца эцаш болх байе станокашка. Цу тайпара рузкъа доадаро паччахьалкхенна чlоагlа зе ду. Грозерча партийно-паччахьалкхен тlахьожама комитето ухх шера 1 октябре дена 1 декабре кхаччалца массайолча предприятешка, гlишлошка, транспорта, городерча кхыча учреждениешка электрически энерги мел хlайохийт тахка лаьрхlад.

Партийно-паччахьалкхен тlахьожама гlо деча группа двухмесячник йолча хана администрацеца а профсоюзни комсомольски организацешца цхьана гучадаккха а дlадаккха а деза электроэнерги зехьа йоаелга, пайдана коэффициент лахха йола керда конструкцей электрооборудованы сихагlа белха яккъейоалле еза.

Грозне учреждениешкен предприятешкен боллойи гlулакхерча наьхен новкъосталца, эзараш сомаш мах бола электроэнерги кхое а, хlана йоацача порядок оттае а вlаштlехьдаргда цу гlулакха берригаш а оардагlбоале.

А. ПЕТРЕНКО,
Грозерча Ленински района КПГК председатель.

Газеташи журналаши хIара дезала

УКХ ШЕРА 15-ча октябре дена вай республике дlадолалургда 1965-ча шера газеташтен журналаштен [illegible]. Из беннхача лоархlамера политически кампани я. Партийни, профсоюзни, комсомольски, организацеше бонха теркам бе безе цун. Цу лоархlамерча гlулакха чlоагlа оарцагlбаьннаб вай республикерча «Союзпечата» болхлой. Советски мехка бонха мах бу вай парте кепа йоазом деша, цох пайда эц.

Из дика гу газетий а журналий а тираж мишта лаккху кьежача, 1957-ча шераца нийсдича 63,3 процент лаккхденнад укх шера газеташтен журналаштен изавлар. Укх шера Нохч - Гlалгlайчоа къахьегамхоша ийду 330 эзар экземпляр тайп-тайпара газеташ, журналеш. Къахьегаш болча дезалех дукхагlа бераш периодически изданеш ядош ба.

Дукха дезалош ба массехк тайпа газеташ, журналаш ядайташ. Масала, Шаьра района вахаш волча цlи хезача хьамнlаш лелаеча Зармеев Іадал-Саlида дезале 10, Наьсарен района «Октябра 40 шу» яхача совхоза коммунистически къахьегама ударника Ноазов Бахьаудина — 10 тайп-тайпара газеташи журналаши ийду. Иштта дола масаш дукха доаладе йиш я.

Бувзама белхлоча общественни активаца цхьана чlоагlа къахьег республике къахьегамхошца, къаьстта газеташ, журналаш ца ядеча дезалацца юкъе. Цхьабакъда, хlина а дукха дезал ба уж ца ядеш.

Къаьстта дика къахьегаш я Сунженски, Шелковски районашкара, городий Грозерo, Магlалбикера общественность. 1000 саго лаьрхlача 497 сагага дlаяздеч газеташи журналаши. Цхьабакъда, геттара лаха латт къахьегамхой газеташта, журналашта язбапара гlулакх Наьсарен, Советски, Шаьла, Ножай-Юрта, Урус-Мартана районашка. Цу районий еррига общественность хьежа еза из гlулакх тоадеча.

А. КОЛКОВ,
Нохч - Гlалгlайче кепа йоазув доаржадера вокхагlа вола инструктор.

Спорт

Укх деношка Грозерча Орджоникидзе цlерахча стадионе ейгача атлетиках хьалхара моттиг яккхарах йола яьхаш хилар «Хьувкъам» яхача спортивни общества командаша юкъе. Цига ловзаш бар Московски, Свердловски областашкара, Нохч-Гlалгlай, Чувашски АССР, Краснодарски Хабаровски край, РСФСР-а кхыча дукхача моттигашкара юрта боахама боллойя юртбоахама дешаре заваленей студенташ. Вертига а 365 саг спортсмен авр ейгача атлетиках лелаьр, царех СССР спорта 8 мастери 77 1-ча разрядах вола спортсмени а волаш.

100 метр водача хьалхара моттиг яьккхар В. Воронкина (Нохч-Гlалгlайче). 11,1 секундах бир цо из дикъ.

800 метри 1500 метри водача хьалхара моттиг лаьцар В. Огурцова (Орловски обл.). Хlаьта 14 минутаи 56 секундаи 5000 метр ведача Яковлева (Курски обл.), 31 минутаи 14,4 секундаи 10000 метр веддача А. Шабанова (г. Псков), 15,5 секунда барьераш йолча 110 метр новкъа веддача Митрофанова (Московски обл.) хьалхара моттигаш яьхар. Тlехьарчо чемпиона цlи яьккхар.

12,3 секунда 100 метр, 25,7 секунда — 200, 58,2 секунда — 400 метр вддача Ковалевскаяс (Московски обл.), хьалхара моттиг лаьцар. Из хул цхьоалагlча разрядал тlех. Йиъ медаль елар цуна. Хlаьта командаца йолаш 4x400 метр йолча ший этапах дика едар из. 800 метр йоддча дика едар хьалхара моттиг яьхха М. Храмцова а (Московски обл.).

Шоллагlча дийнахьа 1 метра 65 сантиметри лакха кхоссеннача Ю. Зайцовас (Чувашски АССР). 5 метри 70 сантиметри дlехала кхоссеннача Шабановас (г. Псков) хьалхара моттигаш яьхар.

Массарел гаьнагlа диск кхессар (43 метра 74 сантиметри В. Благовестовас (Томски обл.).

Шоллагlча дийнахьа хьалхара моттиг яьккхар Московски областа командо.

Мlаlачона юкъе лакхала кхоссалуш хьалхара моттиг лаьцар 1 метра 20 сантиметри кхоссавеннача В. Миронова (Курски обл.), хlаьта дlоахала — 7 метр кхоссавеннача Шеховцова (Московски обл.).

Ведда кхоссa кхоссалуча хьалхара моттиг яьккхар 15 метри 50 сантиметри кхоссавеннача Шеховцова (Московски обл.). Хlаьта конкурсе воаца В. Нигулыцин (Московски обл.) 15 метри 78 сантиметри кхоссавелар, цунца СССР спорте мастера норматив кхоачаш а еш.

Бекъа бе белла кхоссалуча хьалхара моттиг лаьцар 3 метри 60 сантиметри кхоссавеннача Скуратова (Иркутски обл.).

Диск кхоссача хьалхара моттиг яьккхар 46 метри 15 сантиметри диск кхессача Б. Матвеева, копье кхоссача — 70 метри 30 сантиметри кхессача Н. Герасимова (Краснодарски край), ядро тоттача — 13 метри 79 сантиметр теттача А. Пинкаченкос (Краснодарски край).

Десятиборье Митрофанова (Московски обл.) пятиборье Ю. Зайцевен яьхар хьалхара моттигаш.

Яьхай итогех хьалхара моттиг Московски областа, команда, шоллагlъяр — Чувашски АССР-а команда, кхоалагlъяр — Краснодарски крaя команда лаьцар. Хlаьта Нохч-Гlалгlайчен команда пхелагlа моттиг яьккхар.

О. НИКОЛАЕВ.

Ставрополе лоа диллад

СТАВРОПОЛЬ, 5 сентябрь. (ТАСС корр.). Тахан Ставрополе хьехкаш лоа дийллар. Фе температура йlовхал 3 градусага кхоачаш лохъелар. Из геттара а тамашийна хlама да, хlана аьлча, гаьнаш тlара тlа а дожаза да.

— Октябрь болалуча хана лоа диллар наггахьа мара ца хула хlама да, — аьлар ТАСС корреспондентага гидрометбюрорa. — Из тайпа хlама хиннадац иттаж шерашка. Из хилар арктически шийла фо 3—6 километр мара лакха доацаш Къилбаседа Кавказе кхачарца дуввадента. Кхы хlехо шел а дурсьа, лоа а дулларгда. Тховсарa эгара хьалха температура нолага кхаччалца лохдургьа.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ВЕЖАРАШХА ДОЛЧА МЕХКАШКА

БЕРЛИН. Къахьегамa толамашца накъа болх ГДР къахьегамхой республика Денна — 7-ча октябра. Республика 15 шу дизара сийна лаьцача социалистически яхье шоаш тlайийца хинна декхараш тlехкховчашдарах рапорт делар Вад Зальцунгенерча «Верра» яхача калийни комбината 9 эзар сагах латтача коллективо. Планал совгlа 5,3 млн. марка ахча кходаьд горнякаша.

Рюдерсдорферча цементни завода болхлоша 40 эзар тонн совгlа цемент еннай планал совгlа. Иштта дика толамаш даьхад Рудольфштадтерча искусствени хьоаса беча комбинато, Ростокерча дизельни [illegible] торий заводо, кхыча предприятешa.

Город Вильгельмпикштадт Губерча синтетически хьоаса беча комбинате болх бе а йолаенна хьалхара продукци еннай дедерон доаккхача цехо.

СОФИЯ. Болгарски Халкъа Республике укх шера Болгарски коммунистически парте ЦК Политбюро решенех болгаро - советски доттагlлен месячник хургъя. Месячник дlайолалургъя укх шера 7-ча октябре. Месячника юкъе лакъа доацаргда мехка мел йолча массони общественно - политически организацеша. Советски халкъа карагlдаьннараш дувцаш беррига мехка гlолла lалаьйате дукха лекцеш еъаргъя, довладаш ергъя, фотовыставкаш уьттаергъя.

Месячника юкъе йоккха моттиг лоацаргъя советски книжка декадо, советски фильма декадо, Российски Федераце культура декадо, советски иллей кlиро. Мехка городашка а юрташка а концерташ уьттадергда советски артисташа.

ПРАГА. Сихача темпаца чуэцаш латт шекара свекла Чехословаке юртбоахама кооперативашкен госхозашкен. Дукхача боахамаша юкъера лаьрхlача хlара гектаре тlара 400 центнерал совгlа гулъю из культура. Укх шера паччахьалкхево эцаргъя 7,6 миллион тонн шекара свекла, соахка яйцачул 230 эзар тонн хlана яц аьнна дукхагlа. Мехкара еррига шекара заводаш хlанале а свекла чакхъяккха йолаенная.

Мехка кооперативни паччахьалкхени кхашка яштта дlахо а чуэцаш латт коартолаш. (ТАСС).

ГИЗЕНГА ШИЙ ЦIАГIА ЛАЬЦА ВА

ЛОНДОН, 3 октябрь. (ТАСС). Эгтрал гапгагlа вола Патрис Лумумба [illegible] Антуан Гизенга полице бlаог пезхаш ва, хlаьта нийсагlа аьлча, цlагlа воллашехьа а лаьца ва. Из хьенхайнадаьд дукха ха йоацаш Гизенгас хьаьрча, вlашагlнхийттача лумумбистони [illegible] мега тохийта Леопольдвилле аравнхача немашонка тlа. Рейтера агентства беча ховмах, Гизенга цlагlа лаьца хиларах бола хамм правительствачуьч гlоавнаш официально баньбевбац. ухьайкхьа, тераш а доаш вола 6 мангалаш латт Леопольдвилле Гизенгий цlенна гонаха. [illegible]

ХАЛКЪА ХЬАШТИЙ ДУХЬА

ПРАГА, 3 октябрь. (ТАСС). Дерригача централни чехословацки газеташа дукхагlа бlаргагурдолча моттигашка кепа тох Н. С. Хрущева КПСС ЦК Президиумея СССР Министрий Советен заседане даь къамаьл.

Советски Союз дегlаахара планаш толаме кхоачашъеш я, белгалдоакх «Руде право» яхача газето.

Советски Союз дегlаахара кердача перспективни плана керттерчарех декхар да халкъа вахара боарам дlахо лакхбар.

Дерригача газеташа белгалдоакх кхыча мехкашцара, къаьстта е вlаши экономически повкъостал дара Советe дакъа доацаш долча мехкашцара экономически барт-цхьоагlон гlулакхаш шерде гlерташ Советски Союз хилар.

БУХАРЕСТ, 30 октябрь. (ТАСС). Тахан дерригача централни румынски газеташа хоам бу КПСС ЦК-а Президиумея СССР Министрий Советен заседане советски халкъа боахам дегlаахара ена планироване лостамаш декхараш дувцара къакъеьа, цу заседане Н. С. Хрущева даьча къамаьла изложени кепа тох.

«СКЫНТЕЙЯ» яхача газето хьакъоастаду СССР халкъа боахам дегlаахара планаш толаме кхоачашъеш я яха Советски правительствана керте латтачун дешаш.

СТОКГОЛЬМ, 3 октябрь. (ТАСС). Шведски кепа йоазоно хоам бу СССР халкъа боахам дегlаахара перспективни план оттаяра хетаьча КПСС ЦК Президиумея СССР Министрий Советен заседане Н. С. Хрущева даьча къамаьла хьакъехьа.

«Свенска дагбладет» яхача газето хоам бу, Советски правительствана керте латтачо предложени еннай укх гаргтарча хана лаьрхlа перспективни план оттаяра хьакъехьа, яхаш. Предложене тlа дуви, йоах газето, халкъа вахара боарам лакхбар духьа потреблене предметаш хьадеш дола боахама довкъош сихагlа дегlаккхувлилга.

КУБЕРА КЕРДА ЗАКОН

ГАВАНА, 3 октябрь. (ТАСС). Къахьегамхой социальни lалашбара хьакъехьа керда закон тlаийцад Куба Республика Министрий Совето.

Цу законо яхачох, ший предприяте «хьалха латта болхло» аьнна цlи яьккхача къахьегамхочун бокъо я хаина болх ца булуш из висача 100 процентни алапи эцара, дарба дайташ из больнице вале а веце а.

Бердача законах социальни страхованех пайда эцаргба хьалхарча закона тlа хиннача тайпара паччахьалкхен предприятешкарча болхлоша ийпа ца lеш, интеллигенце а хlаьта иштта шоай предприятей чотах бахача наха а. (Юрта боахамерча частни секторах болча нахагара дlаккххача), нагахьа санна уж къабенна; вlалла болх ца булуш биса хуле.

Лима-Перу столица — цицгlолтий мохк. Цига вахача хlара сага 10—15 цицгlолг кхоач. Городе, къаьстта къехой бахача районашка, массанахьа а го йиш я цу инфекционни лазар дlадоаржадеш болчар хьеш латта нувкий йоккхий злаш.

Сурта тlа: йийна цицгlолг бе йоалла кlаьнк.

АПН.

Ладувгlа

РАДИО: 6.30 — юрта боахама боллошта передача (эрсий меттала); 6.45 — Глинкан Рубенштейнен вальсаш; 7.10 — «Грозненский рабочийн», «Комсомольское племяи» газетий обзор; 7.20 — ховпаш; 8.15 — «Сердало» газета оагlонеш тlара; 8.25 — черсийбалкхарой музыка; 8.45 — «Къона тlехье» яха передача (гlалгlай меттала); 16.05—концерт; 16.30 — керда ховпаш (гlалгlай меттала); 16.45 — кагирхошта йола передача (гlалгlай меттала); 17.00 — «Къилбаседа Кавказа экономически вахар» яха радиогазета; 17.30 — керда хоамаш (эрсий меттала); 18.35 — концерт.

Хьажа

ТЕЛЕВИДЕНИ: 12.00 — «Кхоана кхойттлагlа де яхаш тховсара» яха художественни фильм; 18.25 — телевизионни кердадареш (нохчий меттала); 18.40 — «Шацlи, цхьа вахар» яха бакъдолчоа тlера хьаийца фильм; 18.55 — литературни передача; 19.35 — спортивни передача; 20.05 — ингалийски метта урок; 20.35 — Москве хиннача студентийн кагирхойн Дерригдуйнен Форума дакъа лаьцархочо дуви; 20.50 — «Малхи догlеи велари» яха бакъдолчоа тlера хьаийца фильм; 21.45 — «Седкъий Москве вlашагlкхет» яха художественни фильм.

Город Грозне, Заводской районе, Самашкински улицагlа № 12 йолча цlагlа, цхьоалагlча квартире вахача гражданина Игорь Борисович Аксевске город Грозне, Старопромысловски районе, Маяковски городоке, 35 35 корпусе, 1-ча квартире яхача гражданкацара Антонина Кирилловна Аксевскаяцара ше хьакъастарах доладош суде денлад.

Дош дувцаргда город Грозне, Старопромысловски района халкъа суде.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный. Цlеча фронтовский улица, 16. Телефонаш редактора зам.—2-07-01; бехктокхама секретаре — 2-45-48; промышленни, юртбоахама, аьхьной отделий — 2-25-72.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный. ул. Красных фронтовиков, 16. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем—2-25-72.

«Грозненский рабочий» издательства типография. Революции проспект.

Типография изд-ва «Грозненский рабочий». Проспект Революции.

Заказ № 5579. СФ02337.